

TRẢ CÔNG XỨNG ĐÁNG CHO NGƯỜI CÓ TÀI, GIỎI VIỆC LÀ ĐỘNG LỰC CỦA PHÁT TRIỂN

NGUYỄN QUANG CHÁNH

Cách quản lý và cư xử với giới trí thức hiện nay cần được nghiên cứu điều chỉnh theo chiều hướng đặt đúng chỗ, giao đúng việc và trả công xứng đáng đối với lao động của họ. Có như vậy thì những sản phẩm của khoa học mới thực sự có giá trị và khoa học — kỹ thuật mới thực sự phát huy vai trò động lực của mình trong sự nghiệp phát triển kinh tế — xã hội.

TRONG xu thế đổi mới hiện nay ở nước ta, cách nhìn nhận và đánh giá vai trò của hoạt động khoa học và kỹ thuật trong sự nghiệp phát triển kinh tế — xã hội có những thay đổi đáng kể. Khẳng định dứt khoát vai trò động lực của khoa học — kỹ thuật trên cơ sở coi những sản phẩm của khoa học — kỹ thuật là hàng hóa và là thứ hàng hóa đặc biệt. Đặc điểm của lao động khoa học là yếu tố sáng tạo cao và trình độ nghiệp vụ của người lao động cũng đòi hỏi cao. Để có nhiều hàng hóa đặc biệt có chất lượng, cần phải quan tâm và đối xử "có khoa học" đối với chủ nhân của hàng hóa đặc biệt. Chỉ khi đó, vai trò động lực của khoa học — kỹ thuật mới được phát huy.

Trong bài viết này, chúng tôi muốn đề cập đến cơ chế quản lý và đối xử với những người trí thức. Như mọi người đã nói, đầu tư của Nhà nước cho hoạt động khoa học — kỹ thuật quá ít thì khó có thể làm được việc gì đến nơi, đến chốn. Chính cơ chế cũ đã tạo ra lớp "công chức khoa học" xa rời với sản xuất, không phải ngay một lúc có thể khắc phục được. Mấy ai thấy xót xa khi nghịch lý đang diễn ra trước mắt: trong khi một bộ phận khá lớn cán bộ khoa học và kỹ thuật không đủ việc làm, thì ở bất kỳ cơ sở sản xuất nào cũng đều đang có nhu cầu đổi mới kỹ thuật, đổi mới sản phẩm. Muốn đưa cán bộ khoa học và kỹ thuật xuống

cơ sở sản xuất thì phải có chính sách đúng đắn chứ không phải bằng mệnh lệnh hành chính.

Chúng ta đã nói đến chính sách sử dụng và đãi ngộ cho lao động trí óc bất hợp lý, không tạo được động lực đối với cá nhân và tập thể các nhà khoa học. Nhưng cũng chính chúng ta lại ra quyết định thành lập một số viện nghiên cứu không xuất phát từ yêu cầu thiết thực của sản xuất dề rỗi hàng chục, thậm chí hàng trăm cán bộ khoa học suốt 5 — 10 năm không tạo ra được cái gì đáng gọi là "sản phẩm khoa học". Giả như số tiền đó dồn cho những nơi có khả năng giải quyết những vấn đề thiết thực do sản xuất đặt ra thì hay biết mấy, bởi vốn cho khoa học đã ít lại bị phân tán và chia đều. Những viện nghiên cứu nào sẽ phải giải thể trong số khoảng 200 viện cộng với biên chế khoảng 30 000 con người trong đó đang tồn tại ở nước ta hiện nay và ai sẽ là người quyết định việc đó?

Chế độ tiền lương cho cán bộ khoa học và kỹ thuật chứa đựng nhiều điều bất hợp lý. Nhiều người nói rằng ngày nay người ta sống bằng "lậu" chứ đâu sống bằng "lương" bởi lương ít vậy nhưng có ai chết đâu? Đúng. Chưa có cán bộ khoa học và kỹ thuật nào chết đói cả nhưng sẽ đói bởi thu nhập chính của họ là đồng lương bao cấp dành cho các đơn vị hành chính. Sự thật là cán bộ tốt nghiệp đại học làm ở ngành nặng hay nhẹ đều có cùng một thang lương như nhau. Cơ sở chủ yếu để lên lương cho cán bộ khoa học và kỹ thuật là thâm niên công tác. Anh cứ yên tâm ngồi đó, sướng cũng chia, khổ cũng chia, thời gian công tác là bạn đường trong việc lên lương cho anh. Nhưng nếu anh phạm khuyết điểm thì thời gian lên lương sẽ dài ra tùy theo tội trạng. Ở đây tôi không muốn phân tích từng bậc lương của người trí thức bởi sau 5 năm công tác, họ được lên một bậc lương không đáng là bao, nhưng bấy nhiêu thôi cũng đã đủ làm khổ ngân sách Nhà nước rồi. Cần đánh giá trí thức cũng như quản lý họ bằng chính chất lượng công việc — những công trình hay những phần việc mà họ đã hoàn thành. Nếu sản phẩm của khoa học — kỹ thuật cũng được coi là hàng hóa thì người trí thức cũng là "người sản xuất". Do đó cũng cần có sự thi đua, có người làm giỏi, làm dở và cũng vì vậy mà thu nhập sẽ cao hoặc thấp tùy theo hiệu quả công việc. Phải gắn thu nhập của người làm khoa học với kết quả công việc của họ. Để làm việc này và cũng là cơ sở cho việc

sắp xếp lại hợp lý các cơ quan khoa học, cần thiết phải xây dựng được tiêu chuẩn chức danh đối với từng bộ phận công việc theo yêu cầu thực tiễn đề ra từ đó mà tuyển chọn, sàng lọc lại cán bộ. Định kỳ 2 - 3 năm tổ chức đánh giá, xem xét việc cán bộ có đạt tiêu chuẩn chức danh đề có kế hoạch bồi dưỡng, đào tạo những người có tài, loại bỏ những người không đáp ứng được yêu cầu công tác và buộc họ phải tự đi tìm nơi làm việc thích hợp với khả năng vốn có của họ. Tư tưởng bình quân trong thu nhập sẽ giết chết tính sáng tạo vốn có của người làm công tác khoa học - kỹ thuật. Có làm được như vậy thì chúng ta mới thực hiện được việc trả công xứng đáng theo hiệu quả công việc - giá trị hàng hóa khoa học được tạo ra. Chất xám dorm, những kẻ ham bằng cấp, ham địa vị nhờ đó sẽ bị loại bỏ cũng như người sản xuất giỏi đã loại bỏ những kẻ chày lười, làm ăn dorm, làm hàng gian, hàng giả, đánh lừa người tiêu dùng. Một cán bộ khoa học đã nói rất đúng. Theo anh, chất xám cũng tùy loại và tùy hạng. Có chất xám thật cao, có loại vừa thôi và cũng có loại quá kém và loại cần đào thải. Người lãnh đạo hiện nay phải biết phân loại chất xám mà mình nắm giữ trong tay. Nói như vậy nghĩa là phải biết phân loại cán bộ của mình, hiểu đúng năng lực sở trường của từng người để sử dụng và trả công cho đúng. Anh cũng nói ở chỗ anh hoàn toàn không có gì ngạc nhiên khi một anh kỹ sư trẻ, mới ra trường có một năm nhưng được trả lương (thu nhập) cao gấp nhiều lần so với anh kỹ sư bậc cao từng tốt nghiệp khóa I Bách khoa. Cái đó chính là năng lực của từng người, không phải lâu năm mà giỏi. Giỏi hay không là giao công trình anh có làm được không, có khả năng sáng tạo không hay chỉ ngồi đó nói lý thuyết? Vấn đề là ở chỗ đó, thu nhập (phần cứng + phần mềm) của cán bộ khoa học và kỹ thuật phải theo hiệu quả đóng góp như nguyên tắc của chủ nghĩa xã hội chứ đâu phải theo tuổi đời. Anh cứ khẳng định một cách dứt khoát là: không ai dám thắc mắc cả. Nếu anh giỏi thì anh hãy làm việc đi! Trả công xứng đáng cho người có tài, giỏi việc là động lực cho sự phát triển. Chúng tôi rất đồng ý với anh ở suy nghĩ là: khi nói khoa học gắn với sản xuất, chúng ta phải loại trừ khả năng làm cảnh, làm ra rồi để đó, hàng chẳng bán cho ai được thì cũng bằng không.

Qua thực tiễn công việc, chúng tôi nhận thấy những người tốt nghiệp đại học không phải ai cũng thích hợp với công tác nghiên cứu khoa học và quản lý khoa học, bởi năng lực chuyên

môn của từng người khác nhau, hơn nữa cũng có nhiều hình thức tốt nghiệp đại học như chính quy, hàm thụ, bổ túc vài năm... Do không có tiêu chuẩn rõ ràng để tuyển chọn, hiện nay chúng ta thấy không ít «những công chức khoa học» sáng cấp ô di, tối cấp ô về và chỉ cần có một chỗ để bám víu, đề nghị. Tại sao chúng ta lại phân khoa học đến thế để cho trong chính cơ quan khoa học tồn tại những kẻ vô tích sự, ăn bám lao động của người khác và sản phẩm của họ là những thứ hàng giả không hơn, không kém?

Khoa học trong bước đầu đổi mới ở nước ta đang là quá trình tìm kiếm. Vấn đề theo chúng tôi là mỗi người phải tự có việc làm phù hợp với khả năng của mình. Có lần chúng tôi được người ta kể rằng, nhiều người khen các cơ quan khoa học biết «chờ đợi» để tổ chức sản xuất phụ nhằm cải thiện đời sống cán bộ công nhân viên trong lúc khó khăn hiện nay. Viện khoa học giáo dục tổ chức làm ván ép, viện khoa học xã hội thì bán căng tin, phân viện nọ thì chiếu video, phân viện kia cũng tính... hướng tự cứu. Sản xuất phụ thì chỉ cho những sản phẩm phụ mà thôi. Vấn đề cơ bản là rà soát lại chức năng nhiệm vụ và yêu cầu công tác, có cần phải duy trì viện này, viện nọ hay không? Nếu cần thì phải đầu tư nghiêm túc. Khối lượng công việc ra sao, cần bao nhiêu người, 100 người làm việc chành mành hay chỉ nên có 20 người làm việc nghiêm túc? Chúng tôi cũng tự hỏi có cần thiết khoán quỹ lương cho cơ quan khoa học theo nhiệm vụ và công việc hay không?

Trong khoa học, như đã trình bày ở phần đầu, cần yếu tố sáng tạo cao của người lao động. Một kỹ sư giỏi việc vẫn hơn 7 - 8 kỹ sư làng nhàng. Chúng ta chưa thật yên tâm nếu những người sản xuất «hàng hóa đặc biệt» chưa phải là những người giỏi chuyên môn.

Khoa học từ sản xuất mà ra và quay trở lại phục vụ sản xuất. Trong điều kiện sản phẩm khoa học là hàng hóa thì phải kinh doanh và có hạch toán. Người lãnh đạo cơ quan khoa học không chỉ biết nghiên cứu khoa học một cách đơn điệu, mà còn phải biết tiêu thụ sản phẩm do mình làm ra ở đâu? Không phải chỉ ngồi đó xin tiền ngân sách mà phải biết kiếm tiền từ những hợp đồng ký với sản xuất và những ai có yêu cầu. Sau hết, người lãnh đạo phải biết cần những ai, đặt vào đâu và giao cái gì?

Biên tập: Đặng Ngọc Bảo